

कक्षा : दशमी
संस्कृतम् (122)
आदर्श-प्रश्न-पत्रम् - 2018-19

समय: – होरात्रयम्

सम्पूर्णाङ्कः – 80

सामान्यनिर्देशाः -

- कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 10 पृष्ठानि मुद्रितानि सन्ति ।
- कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 16 प्रश्नाः सन्ति ।
- उत्तरलेखनात् पूर्वं प्रश्नस्य क्रमाङ्कः अवश्यं लेखनीयः ।
- अस्य प्रश्नपत्रस्य पठनाय 15 निमेषाः निर्धारिताः सन्ति । अस्मिन् अवधौ केवलं प्रश्नपत्रं पठनीयम् उत्तरपुस्तिकायां च किमपि न लेखनीयम् ।

प्रश्नपत्रस्वरूपम् -

खण्ड : क	: अपठितांश – अवबोधनम्	10 अङ्काः
खण्ड: - ख	: रचनात्मककार्यम्	15 अङ्काः
खण्ड : ग	: अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	25 अङ्काः
खण्ड : घ	: पठित-अवबोधनम्	30 अङ्काः

- (i) अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति ।
- (ii) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि ।
- (iii) प्रश्नसङ्ख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया ।
- (iv) सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि ।
- (v) प्रश्नानां निर्देशाः ध्यानेन अवश्यं पठनीयाः ।

खण्ड: - क		10 अङ्काः
अपठितांश – अवबोधनम्		
1.	<p>1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -</p> <p>एकदा द्वौ धनिकौ आस्ताम् । तयोः धनिकयोः मध्ये विवादः जातः। उभौ अपि न्यायालयं गतवन्तौ। एकः धनिकः अचिन्तयत् - अहं लक्षं रूप्यकाणि न्यायाधीशाय उत्कोचरूपेण ददामि इति। सः स्यूते लक्षं रूप्यकाणि स्थापयित्वा न्यायाधीशस्य गृहं गतवान्। न्यायाधीशः तस्य मन्तव्यं ज्ञात्वा क्रुद्धः अभवत्। धनिकः न्यायाधीशम् अवदत्- भोः ! मत्सदृशाः लक्षरूप्यकाणां दातारः दुर्लभाः एव। न्यायाधीशः धनिकम् अवदत्- लक्ष-लक्षरूप्यकाणां दातारः कदाचित् अन्ये अपि भवेयुः परन्तु लक्षरूप्यकाणां निराकर्तारः मत्सदृशाः अन्ये विरलाः एव। अतः कृपया गच्छतु। न्यायस्थानं मलिनं मा करोतु। लज्जितः धनिकः धनस्यूतं गृहीत्वा ततः निर्गतः।</p> <p>अ एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) कयोः मध्ये विवादः जातः?</p> <p>(ii) कः लज्जितः भूत्वा निर्गतः?</p> <p>(iii) उभौ कुत्र गतवन्तौ?</p> <p>(iv) धनिकः कति रूप्यकाणि न्यायाधीशाय दातुम् इच्छति स्म?</p> <p>(v) लज्जितः धनिकः किं गृहीत्वा निर्गतः?</p> <p>ब पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) धनिकः न्यायाधीशं किम् अवदत्?</p> <p>(ii) न्यायाधीशः किम् अवदत्?</p> <p>(iii) एकः धनिकः किम् अचिन्तयत्?</p> <p>स यथानिर्देशम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) 'एकदा द्वौ धनिकौ आस्ताम्' अत्र किं क्रियापदम्?</p> <p>(क) एकदा (ख) धनिकौ (ग) आस्ताम्</p> <p>(ii) 'लज्जितः' इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम् ?</p> <p>(क) न्यायाधीशः (ख) धनिकः (ग) दातारः</p> <p>(iii) 'निर्धनः' इति पदस्य किं विलोमपदं गद्यांशे प्रयुक्तम्?</p> <p>(क) न्यायाधीशः (ख) धनिकः (ग) विवादः</p> <p>(iv) 'अहं लक्षं रूप्यकाणि.....ददामि' अस्मिन् वाक्ये 'अहम्' इति पदं कस्मै प्रयुक्तम्?</p> <p>(क) धनिकाय (ख) न्यायाधीशाय (ग) न्यायालयाय</p>	<p>$\frac{1}{2} \times 4 = 2$</p> <p>$1 \times 2 = 2$</p> <p>$1 \times 4 = 4$</p>

	(v) 'शान्तः' इति पदस्य विलोमपदं चित्वा लिखत । (क) लज्जितः (ख) क्रुद्धः (ग) धनिकः द अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत -	2
	खण्डः - ख रचनात्मककार्यम्	15 अङ्काः
2.	भवत्याः नाम अदितिः अस्ति। भवत्याः विद्यालये पर्यावरणदिवसः परिपालितः। एतद्-विषये स्वसखीं प्रेरणां प्रति लिखिते पत्रे रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पत्रं च पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखतु । परीक्षाभवनात् दिनाङ्कः ----- प्रिये (i) ----- (ii) ----- नमस्ते। ह्यः एव मम विद्यालये (iii) ----- मानितः। सर्वे छात्राः (iv) ----- आसन्। छात्राः अध्यापकैः सह पादपानाम् (v) ----- व्यस्ताः आसन्। मम विद्यालयस्य परिसरे तु (vi) ----- प्रसृतः। एकादश-द्वादशकक्षायाः छात्राः विद्यालयात् बहिः गत्वा (vii) ----- उभयतः पादपान् (viii)-----। सर्वे जनाः अस्माकं विद्यालयस्य छात्राणां प्रयासस्य (ix) ----- कृतवन्तः। यदि सर्वे विद्यालयाः एवं कुर्युः तर्हि (x) ----- रक्षणं स्यात्। भवदीया अभिन्ना सखी अदितिः । मञ्जूषा - हरितिमा,उत्साहिता, प्रशंसाम्, आरोपितवन्तः, प्रेरणे, मार्गम्, आरोपणे, सस्नेहम्, पर्यावरणदिवसः, वातावरणस्य ।	½x10=5
3.	अधः प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया पञ्च वाक्यानि संस्कृतेन लिखत - मञ्जूषा - बालिकाः, शिक्षिका, व्यजनानि, वातानुकूलनयन्त्रम्, आसन्दाः, उत्पीठिका, तिष्ठन्ति, ध्यानेन शृण्वन्ति, विद्युत्-फलकम् (स्मार्टबोर्ड), महापुरुषाणां चित्राणि, अग्निशमनयन्त्रम्, भित्तौ, कक्षा।	2x5=10

2x5=10

अथवा

मञ्जूषाप्रदत्तशब्दानां साहाय्येन निम्नलिखितं विषयम् अधिकृत्य पञ्चभिः संस्कृतवाक्यैः एकम् अनुच्छेदं लिखत -

“वृक्षाणां महत्त्वम्”

मञ्जूषा -

प्रकृतेः शोभा, पर्यावरणस्य, रक्षकाः, यच्छन्ति, प्राणवायुम्, औषधम्, काष्ठम्, फलानि, पुष्पाणि, मेघवर्षणे, सहायकाः, छायां, विहगानाम्, आश्रयस्थलम् ।

खण्ड : ग

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

(25 अङ्काः)

4. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सन्धि सन्धिच्छेदं वा कुरुत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)

1x4=4

- सः तु स्वपरिवारस्य नयनम् अस्ति ।
- युधिष्ठिरः वने पिपासा + आकुलः अभवत् ।
- एकम् अनुच्छेदं लिखत ।
- आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थः + महान् रिपुः अस्ति ।
- सर्वथा जागरूको + अहं छात्राणां कृते आदर्शः एव ।

5. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा लिखत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)

1x4=4

	<p>(i) <u>रामः च लक्ष्मणः च</u> विश्वामित्रस्य शिष्यौ आस्ताम् । (क) रामलक्ष्मणाः (ख) रामलक्ष्मणौ (ग) रामलक्ष्मणे</p> <p>(ii) <u>सङ्कटापन्नं</u> बालकं माता रक्षति । (क) सङ्कटा पन्नम् (ख) सङ्कटाम् आपन्नम् (ग) सङ्कटम् आपन्नम्</p> <p>(iii) <u>निर्जलं</u> इदं क्षेत्रम् । (क) जलस्य योग्यम् (ख) जलस्य अभावः (ग) जलं प्रति</p> <p>(iv) <u>न विवेकः</u> परमापदां पदम् । (क) अविवेकः (ख) नविवेकः (ग) अनविवेकः</p> <p>(v) <u>नीलगगनं</u> शोभते । (क) नीलं गगनम् (ख) नील गगनम् (ग) नीलस्य गगनम्</p>	
6.	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) त्वया पाठः <u>स्मर्तव्यः</u> । (क) स्मृ + तव्यः (ख) स्मृ + तव्यत् (ग) स्मर् + तव्यः</p> <p>(ii) <u>शक्ति + मतुप्</u> जनः रक्षति सर्वम् । (क) शक्तिवान् (ख) शक्तिमानः (ग) शक्तिमान्</p> <p>(iii) कर्मशीलः <u>योगी</u> कथ्यते । (क) योगि + इनि (ख) योग + मतुप् (ग) योग + इनि</p> <p>(iv) पूजनेन <u>प्रसन्न + टाप्</u> लक्ष्मीः कृपां करिष्यति । (क) प्रसन्ना (ख) प्रसन्नम् (ग) प्रसन्नः</p> <p>(v) धनस्य <u>महत्त्वं</u> सर्वे जानन्ति । (क) महा + त्वम् (ख) मह + त्व (ग) महत् + त्व</p>	1×4=4
7.	<p>मञ्जूषायां प्रदत्तैः पदैः वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा अधोलिखितं संवादं पुनः लिखत -</p> <p>रामः – श्याम ! अद्य विद्यालये चेन्नईतः छात्राः आगच्छन्ति । श्यामः – मित्र ! छात्रैः चेन्नईतः किमर्थम् (१) -----? ते इदानीं कुत्र तिष्ठन्ति ? रामः – मित्र ! ते प्रतियोगितायै अत्र आगताः । इदानीं (२) ----- छात्रावासे स्थीयते । श्यामः – किं ते संस्कृतम् अपि जानन्ति ? रामः – आम् ! (३) तैः ----- ज्ञायते । ते संस्कृतं भाषन्ते अपि ।</p>	1×3=3

	<p>मञ्जूषा- <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;">संस्कृतम्, आगम्यते, तैः ।</div></p> <p>अथवा</p> <p>अधोलिखितानां वाक्यानां वाच्यपरिवर्तनं कुरुत –</p> <p>(क) बालकः ग्रामं गच्छति । (ख) अर्केण लेखौ लिख्येते । (ग) युवकाः चित्राणि पश्यन्ति ।</p>	
8.	<p>कालबोधकशब्दैः अधोलिखित-दिनचर्यायां वा पूरयत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(क) अहं प्रातःकाले 5:30 वादने ----- जागरणं करोमि । (ख) अहं 6:15 वादने ----- व्यायामं करोमि । (ग) अहं 7:45 वादने ----- विद्यालयं गच्छामि । (घ) 2:00 वादने ----- विद्यालयस्य अवकाशः भवति । (ङ) रात्रौ 8:30 वादने ----- अहं भोजनं करोमि ।</p>	½×4=2
9.	<p>मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितैः अव्ययपदैः अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(क) अहं ----- अत्र वृष्टेः अभिनन्दनं करोमि । (ख) यदा दुष्टबुद्धिः कलशस्य आवरणम् अपसारयति ----- भयङ्करं विषधरं पश्यति । (ग) सूपकाराणां मेषेण सह एषः कलहः ----- भवतां विनाशकारणं भविष्यति । (घ) ----- वारणावते त्वमेव पाण्डवान् रक्षितवान् । (ङ) ----- कोलाहलं करोति ।</p> <p>मञ्जूषा – <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;">किमर्थम्, नूनम्, तदा, पुरा, एव</div></p>	1×4=4
10.	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदम् अशुद्धम् अस्ति। अशुद्धं पदं संशोध्य पुनः लिखत – (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(क) सः बालकः खादामि । (ख) किं त्वं ह्यः आगमिष्यसि ? (ग) सः उद्यानं विशालम् अस्ति । (घ) अहं अद्य विद्यालयं न गमिष्यामः । (ङ) छात्रः ग्रामं गच्छन्ति ।</p>	1×4=4

खण्ड: - घ		30 अङ्काः
पठित-अवबोधनम्		
11.	<p>अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -</p> <p>अथ कदाचित् दानशालासु विचरन् सः राजा बहुधनलाभेन सन्तुष्टानाम् अर्थिनां विरलसंख्यां विलोक्य अचिन्तयत् –“मम अर्थिनस्तु धनलाभमात्रेण सन्तोषं भजन्ते । नूनं ते दानवीराः सौभाग्यशालिनः यान् याचकाः शरीरस्य अङ्गानि अपि याचन्ते ।” एवं राज्ञः स्वेषु गात्रेष्वपि निरासक्तिं विज्ञाय सकलं ब्रह्माण्डं व्याकुलं सञ्जातम् ।</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(क) राज्ञः निरासक्तिः केषु अभवत् ?</p> <p>(ख) राजा कुत्र विचरन् आसीत् ?</p> <p>(ग) अर्थिनः केन सन्तुष्टाः आसन् ?</p> <p>ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलम् प्रश्नमेकम्)</p> <p>(क) राज्ञः स्वेषु गात्रेष्वपि निरासक्तिं विज्ञाय किं सञ्जातम् ?</p> <p>(ख) अर्थिनां विरलसंख्यां विलोक्य राजा किम् अचिन्तयत् ?</p> <p>स. प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) 'मम अर्थिनस्तु धनलाभमात्रेण सन्तोषं भजन्ते' अत्र 'मम' पदं कस्मै प्रयुक्तम्?</p> <p>(क) याचकेभ्यः (ख) राज्ञे (ग) दानशालायै</p> <p>(ii) 'अचिन्तयत्' इति पदस्य कर्तृपदं किम्?</p> <p>(क) दानवीराः (ख) याचकः (ग) राजा</p> <p>(iii) 'अर्थिनाम्' इति पदस्य किं विशेषणपदं गद्यांशे प्रयुक्तम्?</p> <p>(क) याचकानाम् (ख) सन्तुष्टानाम् (ग) विरलसंख्याम्</p> <p>(iv) 'याचकाः' इति पदस्य किं क्रियापदं गद्यांशे प्रयुक्तम्?</p> <p>(क) याचन्ते (ख) अचिन्तयत् (ग) भजन्ते</p> <p>(v) 'विज्ञाय' इति पदस्य पर्यायपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत ।</p> <p>(क) सन्तोषम् (ख) ज्ञात्वा (ग) सकलम्</p>	6
12.	<p>अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -</p> <p>चञ्चलं हि मनः कृष्ण ! प्रमाथि बलवद्दृढम् ।</p> <p>तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् ॥</p>	6

	<p>अ. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) मनसः निग्रहः कस्य इव दुष्करः? (ii) चञ्चलं किम् अस्ति? (iii) अर्जुनः कं सम्बोधयति?</p> <p>ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नमेकम्)</p> <p>(क) अस्मिन् श्लोके अर्जुनः कं सम्बोधयति ? (ख) मनसः निग्रहं कः सुदुष्करं मन्यते?</p> <p>स. निर्देशानुसारम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) “तस्य” इति सर्वनामपदम् कस्मै प्रयुक्तम्? (अ) कृष्णः (ब) अर्जुनाय (स) मनसे</p> <p>(ii) “अहम्” इति कर्तृपदस्य क्रियापदं किम् ? (अ) प्रमाथि (ब) मन्ये (स) सुदुष्करम्</p> <p>(iii) “चञ्चलं मनः” अनयोः पदयोः किं विशेष्यपदम्? (अ) चञ्चलम् (ब) मनः (स) चञ्चलं मनः</p> <p>(iv) “अतिकठिनम् ” इत्यस्य पदस्य कः पर्यायः श्लोके प्रयुक्तम् ? (अ) चञ्चलम् (ब) निग्रहम् (स) सुदुष्करम्</p> <p>(v) “प्रमाथि मनः” अत्र किं विशेषणपदम्? (अ) प्रमाथि (ब) मनः (स) प्रमाथि मनः</p>	<p>1x2=2</p> <p>2x1=2</p> <p>½x4=2</p>
13.	<p>अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -</p> <p>(ततः पुत्रशोकसन्तप्ताः युधिष्ठिरः भीमः द्रौपदी च रणभूमौ प्रविशन्ति)</p> <p>द्रौपदी - (दीर्घं निःश्वस्य) हा हन्त ! किम् इदं घोरम् आपतितम् ? पापकर्मणा द्रौणिना मे पुत्राः भ्रातरः च हताः । अग्निः इव दहति माम् अयं शोकः ।</p> <p>युधिष्ठिरः - शुभे ! धैर्यं धारय । नूनं तव पुत्राः वीरगतिम् एव प्राप्ता । वीरजननी त्वं शोचितुं न अर्हसि ।</p> <p>द्रौपदी - कथं मन्दभाग्या अहं धैर्यं धारयामि । यावत् असौ क्रूरकर्मा न दण्ड्यते, तावत् अहम् इतः न गमिष्यामि, अत्रैव च प्राणत्यागं च करिष्यामि ।</p> <p>युधिष्ठिरः - प्रिये ! मा एवं ब्रूयाः । सः पापकर्मा कुत्र गतः, इति न जानीमः । अतिदूरं किञ्चिद् दुर्गमवनं प्रविष्टः भवेत् ।</p>	6

	<p>अ. एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(क) केन द्रौपद्याः पुत्रः भ्रातरः च हताः? (ख) द्रौणिः कीदृशः आसीत् ? (ग) 'अत्रैव च प्राणत्यागं च करिष्यामि' इति का वदति?</p> <p>ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नमेकम्)</p> <p>(क) पुत्रशोकसन्तप्ताः के आसन् ? (ख) का शोचितुं न अर्हति?</p> <p>स. प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत -</p> <p>(i) नाट्यांशे 'दहति' इति क्रियायाः कर्तृपदं किम् ? (क) इव (ख) माम् (ग) शोकः</p> <p>(ii) 'मन्दभाग्या अहं धैर्यं धारयामि?' अस्मिन् वाक्ये 'अहम्' इति पदं कस्मै प्रयुक्तम्? (क) युधिष्ठिराय (ख) द्रौपद्यै (ग) भीमाय</p> <p>(iii) 'सः पापकर्मा कुत्र गतः' इत्यत्र 'सः' इति विशेषणपदस्य विशेष्यं पदं किम्? (क) पापकर्मा (ख) सः (ग) कुत्र</p> <p>(iv) नाट्यांशे 'धीरताम्' इत्यर्थे किं पदं प्रयुक्तम्? (क) घोरम् (ख) धैर्यम् (ग) आपतितम्</p> <p>(v) 'दहति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत । (क) शोकः (ख) अग्निः (ग) माम्</p>	<p>1×2=2</p> <p>2×1=2</p> <p>½×4=2</p>
14.	<p>रेखाङ्कित-पदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(क) रामेण विचित्रः स्वप्नः दृष्टः । (ख) पाठकस्य षट् गुणाः सन्ति । (ग) दानशालासु विचरन् राजा अचिन्तयत् । (घ) जनकेन सुताय शैशवे विद्याधनं दीयते । (ङ) सूर्यं विना कालस्य गणना न सम्भवति</p>	1×4=4
15.	<p>मञ्जूषातः समुचितपदानि चित्वा अधोलिखित-श्लोकयोः अन्वयं पूरयत -</p> <p>I. अपूर्वः कोऽपि कोशोऽयं विद्यते तव भारति । व्ययतो वृद्धिमायाति क्षयमायाति सञ्चयात् ॥</p> <p>अन्वयः- हे (i) -----! तव अयं कोशः कः अपि (ii) ----- विद्यते । व्ययतः (iii)----- याति (iv) ----- च क्षयम् आयाति ।</p>	½ ×4=2

	<p>II. अधुना रमणीया हि सृष्टिरेषा जगत्पतेः । जीवाः सर्वेऽत्र मोदन्तां भावयन्तः परस्परम् ॥</p> <p>अन्वयः- जगत्पतेः(i) ..... सृष्टिः हि (ii) ..... रमणीया । सर्वे जीवाः(iii) ..... परस्परं भावयन्तः (iv)..... ।</p> <p>मञ्जूषा-</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> <p>एषा, वृद्धिम्, अधुना, अपूर्वः, भारति, अत्र, सञ्चयात्, मोदन्ताम्</p> </div>	$\frac{1}{2} \times 4 = 2$
<p>16.</p>	<p>अधोलिखितानां कथनानां समुचितं भावं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत – (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>1. भवतः दानवीरताम् आकर्ष्य आगतोऽस्मि । (क) श्रुत्वा (ख) दृष्ट्वा (ग) अवगम्य</p> <p>2. तस्मात् संहर दिव्यं त्वम् अस्त्रम् । (क) गृहाण (ख) अलौकिकम् (ग) रोधय</p> <p>3. साधुवृत्तिं समाचरेत् । (क) वेशम् (ख) भिक्षाटनम् (ग) सदाचरणम्</p> <p>4. आचार्यात् पादम् आदत्ते । (क) श्लोकस्य पंक्तिम् (ख) चतुर्थांशम् (ग) शिक्षकात्</p> <p>5. हेयम् अपि च किम्? (क) नेयम् (ख) त्याज्यम् (ग) गेयम्</p>	$1 \times 4 = 4$

- o O o -

कक्षा : दशमी
संस्कृतम् (कोड संख्या -122)
अङ्कयोजना - 2018-19

समय: – होरात्रयम्

सम्पूर्णाङ्काः – 80

अवधातव्यम् -

1. अस्याम् अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति । प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति ।
2. अनुच्छेदे श्लोके वा आधारिताः प्रश्नाः अवबोधात्मकाः सन्ति । अतः विद्यार्थिनः अनुच्छेदे प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाची-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति । तदर्थम् अङ्काः देयाः । यदि विद्यार्थिनः उत्तरदान-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
3. त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
4. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः ।
5. 'ख' खण्डे (रचनात्मक-कार्ये) वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम् । अतः आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः ।
6. यदि छात्रः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय यत्र अधिकाः अङ्काः दातुं शक्यन्ते तादृशानां प्रश्नानां मूल्याङ्कनं करणीयम् । यथा चित्रवर्णने पञ्चवाक्यानां लेखनम् अभीष्टं परं छात्रः यदि सप्तवाक्यानि लिखति तर्हि तत्र केवलं प्रथम-पञ्चवाक्यानां न अपितु यानि वाक्यानि उत्तमानि सन्ति तेषां मूल्याङ्कनं करणीयम् ।
7. प्रश्ननिर्माणस्य प्रश्ने ½ अङ्कः वाक्यलेखनाय अस्ति, ½ अङ्कश्च प्रश्नवाचकचिह्नयः । परं सम्यक्-प्रश्ननिर्माणं तदा एव प्रश्नवाचकचिह्नस्य कृते अङ्काः प्रदेयाः ।)

प्रश्नसङ्ख्या	खण्डः	अङ्काः
	'क' खण्डः अपठित-अवबोधनम्	10 अङ्काः
1.	अ एकपदेन उत्तरत – (i) धनिकयोः (ii) धनिकः (iii) न्यायालयम् (iv) लक्षं रूप्यकाणि / लक्षरूप्यकाणि	½×4=2

	<p>(v) धनस्यूतम्</p> <p>ब पूर्णवाक्येन लिखत</p> <p>(i) धनिकः न्यायाधीशम् अवदत्- भोः ! मत्सदृशाः लक्षरूप्यकाणां दातारः दुर्लभाः एव ।</p> <p>(ii) न्यायाधीशः धनिकम् अवदत्- लक्ष-लक्षरूप्यकाणां दातारः कदाचित् अन्ये अपि भवेयुः परन्तु लक्षरूप्यकाणां निराकर्तारः मत्सदृशाः अन्ये विरलाः एव । अतः कृपया गच्छतु । न्यायस्थानं मलिनं मा करोतु ।</p> <p>(iii) एकः धनिकः अचिन्तयत् –अहं लक्षं रूप्यकाणि न्यायाधीशाय उत्कोचरूपेण ददामि इति ।</p> <p>स यथानिर्देशम् उत्तरत</p> <p>(i) (ग) आस्ताम्</p> <p>(ii) (ख) धनिकः</p> <p>(iii) (ख) धनिकः</p> <p>(iv) (क) धनिकाय</p> <p>(v) (ख) क्रुद्धः</p> <p>द अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत</p> <p>न्यायाधीशः / प्रामाणिक-न्यायाधीशः अथवा अन्यः अपि कश्चित् उपयुक्तशीर्षकः भवितुम् अर्हति ।</p>	<p>1x2 = 2</p> <p>1x4=4</p> <p>2</p>
	<p style="text-align: center;">‘ख’ खण्डः</p> <p style="text-align: center;">रचनात्मक-कार्यम्</p>	<p>15 अङ्काः</p>
2.	<p>2. पत्र-लेखनम्</p> <p>(i) प्रेरणे</p> <p>(iii) पर्यावरणदिवसः</p> <p>(v) आरोपणे</p> <p>(vii) मार्गम्</p> <p>(ix) प्रशंसाम्</p> <p>(ii) सस्नेहम्</p> <p>(iv) उत्साहिताः</p> <p>(vi) हरीतिमा</p> <p>(viii) आरोपितवन्तः</p> <p>(x) वातावरणस्य</p>	<p>½x10 =5</p>
3.	<p>चित्रवर्णनम्</p> <p>अत्र छात्रेभ्यः संक्षिप्तवाक्यरचना अपेक्षिता वर्तते । केवलं वाक्यशुद्धिः द्रष्टव्या ।</p>	<p>2x5=10</p>

	<p>अस्य प्रश्नस्य प्रमुखम् उद्देश्यं वाक्यरचना अस्ति । वाक्यं दीर्घम् अस्ति अथवा लघुः इति महत्त्वपूर्णं नास्ति । प्रतिवाक्यम् एकः अङ्कः भावस्य कृते एकः अङ्कः च व्याकरणदृष्ट्या शुद्धतानिमित्तं निर्धारितः अस्ति । मञ्जूषायां प्रदत्ताः शब्दाः सहायतार्थं सन्ति । छात्रः तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादेव इति अनिवार्यं नास्ति । छात्रः स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति । मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्ति-परिवृत्य अपि वाक्यनिर्माणं शक्यते ।</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>अनुच्छेदलेखनम्</p> <p>अयं विकल्पः सर्वेभ्यः अस्ति । छात्राः मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्ति-परिवृत्य अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्नुवन्ति । अतः अङ्काः देयाः । अस्मै प्रश्नाय अपि १० अङ्काः निर्धारिताः सन्ति । प्रत्येकं वाक्यनिमित्तम् अङ्कद्वयम् इति ।</p>	
	'ग' खण्डः	
	अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्	25 अङ्काः
4.	<p>सन्धि / सन्धिच्छेदः</p> <p>(i) <u>ने</u> + <u>अनम्</u></p> <p>(ii) पिपासाकुलः</p> <p>(iii) <u>अनु</u> + <u>छेदम्</u></p> <p>(iv) शरीरस्थो महान्</p> <p>(v) जागरूकोऽहम्</p> <p>(पूर्णतया अङ्काः न न्यूनीकरणीयाः, अंशतः अङ्काः देयाः ।)</p>	1×4=4
5.	<p>समासः / विग्रहः</p> <p>(i) (ख) रामलक्ष्मणौ</p> <p>(ii) (ग) सङ्कटम् आपन्नम्</p> <p>(iii) (ख) जलस्य अभावः</p> <p>(iv) (क) अविवेकः</p> <p>(v) (क) नीलं गगनम्</p> <p>(अस्मिन् प्रश्ने यदि छात्राः केवलम् उत्तराणि लिखन्ति तदा अपि पूर्णाः अङ्काः देयाः ।)</p>	1×4 = 4

6.	<p>प्रकृति-प्रत्ययः</p> <p>(i) (ख) स्मृ + तव्यत् (ii) (ग) शक्तिमान् (iii) (ग) योग + इनि (iv) (क) प्रसन्ना (v) (ग) महत् + त्व</p> <p>(अस्मिन् प्रश्ने यदि छात्राः केवलम् उत्तराणि लिखन्ति तदा अपि पूर्णाः अङ्काः देयाः ।)</p>	1×4=4
7.	<p>वाच्यपरिवर्तन -</p> <p>(i) आगम्यते (ii) तैः (iii) संस्कृतम्</p> <p>(अस्मिन् प्रश्ने यदि छात्राः केवलम् उत्तराणि लिखन्ति तदा अपि पूर्णाः अङ्काः देयाः ।)</p> <p>अथवा</p> <p>(क) बालकेन ग्रामः गम्यते । (ख) अर्कः लेखौ लिखति । (ग) युवकैः चित्राणि दृश्यन्ते ।</p>	1×3=3
8.	<p>समयः -</p> <p>(क) सार्ध-पञ्चवादने (ख) सपाद-षड्वादने (ग) पादोन-अष्टवादने (घ) द्विवादने (ङ) सार्ध-अष्टवादने</p>	½×4=2
9.	<p>अव्ययानि-</p> <p>(क) एव (ख) तदा (ग) नूनम् (घ) पुरा (ङ) किमर्थम्</p>	1×4 =4

10.	<p>अशुद्धि-संशोधनम् -</p> <p>(क) खादति (ख) श्वः (ग) तत् (घ) वयम् (ङ) गच्छति</p>	1×4=4
	<p>'घ' खण्डः पठित-अवबोधनम्</p>	30 अङ्काः
11.	<p>गद्यांशः</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत ।</p> <p>(क) स्व-गात्रेषु / गात्रेषु (ख) दानशालासु (ग) बहुधनलाभेन</p> <p>ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत -</p> <p>(क) राज्ञः स्वेषु गात्रेष्वपि निरासक्तिं विज्ञाय सकलं ब्रह्माण्डं व्याकुलं सञ्जातम् । (ख) अर्थिनां विरलसंख्यां विलोक्य राजा अचिन्तयत् –“मम अर्थिनस्तु धनलाभमात्रेण सन्तोषं भजन्ते । नूनं ते दानवीराः सौभाग्यशालिनः यान् याचकाः शरीरस्य अङ्गानि अपि याचन्ते ”।</p> <p>स. भाषिककार्यम् -</p> <p>(i) (ख) राज्ञे (ii) (ग) राजा (iii) (क) याचकानाम् (iv) (क) याचन्ते (v) (ख) ज्ञात्वा</p>	<p>1×2=2</p> <p>2×1=2</p> <p>½×4=2</p>
12.	<p>पद्यांशः</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत -</p> <p>(i) वायोः / वायोरिव (ii) मनः</p>	1×2 =2

	<p>(iii) कृष्णम्</p> <p>ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत -</p> <p>(क) अस्मिन् श्लोके अर्जुनः कृष्णं सम्बोधयति ।</p> <p>(ख) मनसः निग्रहं अर्जुनः सुदुष्करं मन्यते।</p> <p>स. निर्देशानुसारम् उत्तरत -</p> <p>(i) (स) मनसे</p> <p>(ii) (ब) मन्ये</p> <p>(iii) (ब) मनः</p> <p>(iv) (स) सुदुष्करम्</p> <p>(v) (अ) प्रमाथि</p>	<p>2x1=2</p> <p>1½x4=2</p>
13.	<p>नाट्यांशः</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत ।</p> <p>(क) द्रौणिना / द्रौणपुत्रेण / अश्वत्थाम्ना</p> <p>(ख) पापकर्मा / पापी</p> <p>(ग) द्रौपदी</p> <p>ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।</p> <p>(क) युधिष्ठिरः, भीमः द्रौपदी च पुत्रसन्तप्ताः आसन् ।</p> <p>(ख) वीरजननी/द्रौपदी शोचितुं न अर्हति।</p> <p>स. प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत -</p> <p>(i) (ग) शोकः</p> <p>(ii) (ख) द्रौपद्यै</p> <p>(iii) (क) पापकर्मा</p> <p>(iv) (ख) धैर्यम्</p> <p>(v) (ख) अग्निः</p>	<p>1x2 = 2</p> <p>2x1=2</p> <p>1½x4=2</p>
14.	<p>प्रश्ननिर्माणम् । (½ अङ्कः वाक्यलेखनाय अस्ति, ½ अङ्कश्च प्रश्नवाचकचिह्नाय ।</p> <p>(परं सम्यक्-प्रश्ननिर्माणं भवति तदा एव प्रश्नवाचकचिह्नस्य कृते अङ्काः प्रदेयाः)</p> <p>(क) केन</p> <p>(ख) कति</p> <p>(ग) कुत्र / कासु</p>	<p>1x4=4</p>

	(घ) कदा / कस्मिन् (ङ) कस्य	
15.	<p>मञ्जूषातः समुचितपदानि चित्वा अधोलिखितश्लोकद्वयस्य अन्वयं पूरयत -</p> <p>I. अन्वयः- (i) भारति (ii) अपूर्वः (iii) वृद्धिम् (iv) सञ्चयात्</p> <p>II. अन्वयः - (i) एषा (ii) अधुना (iii) अत्र (iv) मोदन्ताम्</p> <p>III. अन्वयः - (i) क्रमशः (ii) विद्यानाम् (iii) धनस्य (iv) हेतुः</p>	<p>$\frac{1}{2} \times 4 = 2$</p> <p>$\frac{1}{2} \times 4 = 2$</p>
16.	<p>अधोलिखितानां कथनानां समुचितं भावं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत -</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. (क) श्रुत्वा 2. (ख) अलौकिकम् 3. (ग) सदाचरणम् 4. (ख) चतुर्थांशम् 5. (ख) त्याज्यम् 	$1 \times 4 = 4$

--000-----0000-----000000-----0000-----000--